

XVI. YÜZYIL İRAN ŞAİRLERİNDEN SÂ'İLİ-İ ŞİRÂZÎ'NİN TÂRİH-İ ÂL-İ 'OSMÂNÎ'Sİ**

Serpil YILDIRIM*

Öz: Bu çalışmada, XVI. Yüzyıl İran şairlerinden Sâ'ili-i Şîrâzî'nin, tek nüshasına ulaşabildiğimiz *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adındaki manzum eseri üzerinde duracağız. Sâ'ili'nin bu eseri, nazım şekli ve vezin bakımından Firdevsî'nin *Şâhnâme*'siyle benzerlik gösterdiği gibi kullanılan unsurlar da hemen hemen aynıdır. *Şâhnâme*'nin çatısını oluşturan efsanevi kahramanlar, mitolojik unsurlar ve bazı terkipler benzer anlatımlarla Sâ'ili'nin eserinde de karşımıza çıkmaktadır. Oysaki bu iki eserin konusu birbirinden farklı olup, birisi tarih öncesi zamanlardan başlayıp Arap istilasına kadar gelen İran tarihini anlatan ulusal bir destan, diğeri ise yalnızca bir hükümdarın hayatının ve yaptığı savaşların anlatıldığı manzum bir tarihtir. Çalışmamızın çatısını, Osman Gazi dönemi savaşlarının ve kahramanlıklarının anlatıldığı bu *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adlı epik manzumenin geniş çaplı tanıtımı olacaktır. Öncelikle dönemin yaygın geleneği olan *Tevârîh-i Âl-i 'Osmânî/ Târîh-i Âl-i 'Osmânî* yazıcılığı hakkında kısaca bilgi verilecektir. Daha sonra söz konusu eserin konu ve mahiyetine değinilecek ve haiz olduğu tarihi önemi belirtilecektir. Konu ve muhtevastan hareketle tarihi kaynakları belirlenecek olan eserin, belirlenen kaynaklar ile benzeyen ve ayrılan yönleri tespit edilecektir. Son olarak ise tek nüshasına ulaşabildiğimiz eserin nüsha özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sâ'ili-i Şîrâzî, İranlı Şair, Târîh-i Âl-i 'Osmânî, *Tevârîh-i Âl-i 'Osman*, XVI. Asır Osmanlı Tarih Yazıcılığı.

SAELI-YE SHIRAZI WHO WAS ONE OF THE IRANIAN POETS OF XVI CENTURY AND HIS WORK NAMED TARIKH-E AL-E OSMANI

Abstract: In this study, a poem work named *Tarikh-e Al-e Osmani*, of which only one copy exists, by the poet Saeli-ye Shirazi, who was one of the Iranian poets of XVI century, is analyzed. This work of Saeli is similar to Ferdowsi's *Shahnameh* in terms of verse form and meter and the material

** Bu çalışma, 2018'de Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne doktora tezi olarak sunulmuştur.

* Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye (yldrmserpil44@gmail.com).

used in the two works is almost the same. Legendary heroes, mythological elements, and some of the compositions that make up the framework of Shahnameh are also seen in Saeili's work with similar narratives. However, these two works are different from each other; one is a national epic that tells the history of Iran from prehistoric times to the Arabian invasion, and the other is a verse history of the life of only one ruler and the wars he has made. The framework of our study, the wars and heroism of the period of the Ottoman Empire will be described in this epic manuscript called Tarikh-e Al-e Osmani will constitute a large-scale presentation. Firstly, we will give brief information about Tavarikh-e Al-e Osman / Tarikh-e Al-e Osman printing, which is a common tradition of the period. Then, the subject and the nature of the work in question will be mentioned and the historical significance of it will be mentioned. The course will determine the historical sources of the work which will be determined according to the determined sources and the separated aspects. Finally, it will be informed about the copy features of the work, of which only one copy exists.

Keywords: Sa'eli-ye Shirazi, Iranian Poet, Tarikh-e Al-e Osmani, Tavarikh-e Al-e Osmani, XVI. Century Ottoman Historiography.

Giriş

XVI. yüzyıl başlarından itibaren Safevî hükümdarlarından bekledikleri ilgi ve yakınlığı göremeyen birçok İranlı şairin, Hindistan başta olmak üzere başka ülkelere gitmeleriyle, Farsça gelişimini İran dışında sürdürmeye başlamıştır. Aynı dönemlerde bu şairlerden bazıları da Anadolu'ya gelerek Osmanlı sarayına intisap etmişlerdir. Dönemin padişahlarının tarihini şahname tarzında kaleme alan bu şairler tarihî ve edebî değere sahip çok sayıda eserler ortaya çıkarmışlardır.

İşte Sâ' ilî-i Şîrâzî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adlı Farsça manzum eseri de bu türdeki eserlere örnek teşkil etmektedir. XVI. asır İran şairlerinden olan Sâ' ilî-i Şîrâzî hakkında en eski bilgiler, Ali Şîr Nevâî'nin (ö. 906/1501) *Mecâlisu'n-nefâis*'inde kayıtlı olup, şair burada "Mevlânâ Sâ' ilî" olarak zikredilir.¹ Osmanlı kaynaklarında ise şairin ismi "Muhammed" olarak kaydedilir.² Şemseddin Sâmî, onu "Muhammed

¹ Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisu'n-nefâis*, haz: Kemal Eraslan, 2. baskı, TDK, Ankara, 2015, s. 182; Hekîmşâh Muḥammed Kâzvîni, *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis*, nşr: 'Alî Aşğar Hikmet, Bank-i Milli-i İrân, Tahran, 1323 hk./1945, s. 114, 289.

² Aşık Çelebi, *Meşâiru's-suarâ*, haz: Filiz Kılıç, İnceleme-Metin, II. Cilt, İAEY, İstanbul, 2010, s. 941; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-suarâ*, haz: İbrahim Kutluk, I. Cilt, 3. baskı, TTK, Ankara, 2014, s. 446; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, haz: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, I. Cilt, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, s. 400.

Efendi” olarak zikreder.³ Nevâî ve Hayyâmpûr, onun Qarşî⁴ şehriden olduğu bilgisine yer verirler.⁵ *Ez-zerî‘a* müellifine göre bu şehir, Horasan’da bir beldedir.⁶ Bu bilgilerden onun, aslen Türkistanlı olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Sâ’îlî’nin hayatı hakkında bilgi edinebileceğimiz birinci el kaynaklardan en önemlisi, II. Bâyezîd’in (ö. 918/1512) davetiyle İran’dan İstanbul’a gelen ve Yavuz Sultan Selîm (ö. 926/1520) döneminde sarayda hekimbaşı olarak bulunan Hekîmşâh Muhammed Kazvîni’nin, Alî Şîr Nevâî’nin Çağatayca olarak kaleme aldığı *Mecâlisu’n-nefâis* adlı eserinin Farsça tercümesi olan *Tercume-i Mecâlisu’n-nefâis* adlı eseridir. Kazvîni kendi tercümesine “Ravza-i evvel” ve “Ravza-i dovvom” olmak üzere iki kısım eklemiştir. Bu ikinci kısım oldukça önem arz etmektedir. Zira Kazvîni, burada hal tercümeleri hakkında bilgi verdiği şairler ile çağdaş olup verdiği bilgilerin birçoğu da başka tezkirelerde bulunmamaktadır.⁷ Bu şairlerden birisi de Sâ’îlî’dir.

XV. asrın ikinci yarısından itibaren başlayan bu *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân* adı altında eser yazma geleneği sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. XVI. asır İran şairlerinden olan Sâ’îlî-i Şîrâzî de *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’sini *Şahnâme* tarzında kaleme alarak bu geleneği devam ettirmiştir. Ancak adı geçen eserin barındığı tarihî ve edebî öneme karşın maalesef bugüne kadar eser hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle yukarıda adı geçen eseri bilim dünyasına tanıtarak hem edebiyat hem de tarih sahasına bir nebze katkı sağlamak bu çalışmayı gerekli kılmıştır. Öncelikle *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân* yazma geleneğine kısaca değinmenin ve bunların içerikleri hakkında bilgi vermenin yararlı olacağı kanısındayız.

XV. asrın son padişahı olan II. Bâyezîd’in ve 1481 ila 1512 yıllarını kapsayan hükümdarlık döneminin, tarih yazıcılığında önemli bir yeri olduğu kabul edilir. Zira bu dönemde Osmanlı tarihi hakkında yazılmış çok sayıda eser ismi zikredilir. Başar, bunun gerekçesini şu şekilde ifade eder: “*Gerek Fâtih dönemindeki kültürel gelişmenin bir sonucu olarak, gerekse de II. Bâyezîd’in ilim adamlarını himaye edip onları eser yazmaya teşvik etmesi sonucunda bu dönemde tarih yazıcılığı çok gelişmiş ve önemli eserler kaleme alınmıştır.*”⁸ Özellikle Fâtih devrinde Osmanlı

³ Şemseddin Sâmî, *Qâmûsu'l-a'lâm*, IV. Cilt, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1311 hk./1894, s. 2529.

⁴ Tebrizî, “Naşşeb” adı da verilen bu şehrin Türkistan’daki “Qarşî” şehri olduğunu belirtir (Tebrizî, 1357 hk./1978, s. 1959). Muîni ise; Moğolların “Naşşeb” şehrine “Qarşî” dediklerini çünkü Çağataylıların burada bir saray inşa ettiklerini ve bu yüzden de o bölgede yaşayanların “Qarşî” adıyla çağırıldığını ifade eder (M. Muîni, 1375 hk./1955, s. 1448).

⁵ Nevâî, a.g.e., s. 182; Abdurresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sohenverân*, I. Cilt, İntişârât-i Telâyî, Tahran, 1372 hk./1993, s. 437.

⁶ Âgâ Buzurg-i Tahrânî, *Ez-zerî‘a ilâ teşânîfi’s-Şi‘a*, IX. Cilt, Tahran, 1332 hk./1914, s. 427.

⁷ Kazvîni, *Tercume-i Mecâlisu’n-nefâis*, s. ٧ -٨.

⁸ Fahameddin, Başar, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, *Türkler*, Ed. Hasan Celâl Güzel-Prof. Dr. Kemal Çiçek-Prof.

tarikh yazıcılığını etkileyen Osmanlı tarihinin manzum olarak yazıldığı şehname stili, II. Bâyezîd devrinde hükümdarların icraat ve savaşlarının şehname tarzında yazdırılması ile özendirilmiştir.⁹ Anbarcıoğlu ise, özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminden başlayarak Osmanlı padişahlarının, saraylarında o dönemin ünlü tarihçilerini *Şahnâme* tarzında yazmakla görevlendirdiklerini ve böylece Osmanlı padişahlarına ithafen Türkçe, Farsça ve Arapça olarak yazılan şahnâmelerden sonra “şehnâmecilik” adı altında edebî bir türün ortaya çıktığını belirtir.¹⁰ İşte II. Bayezîd'in hükümdarlık döneminde İstanbul'da bulunduğunu belirten Sâilî de padişahın, sarayındaki kâtip ve şairlerden, atalarının tarihlerini yazmalarını istemesi üzerine *Şahnâme* tarzında o dönemin yaygın geleneği haline gelen *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adındaki eserini kaleme almıştır.

Tevârîh-i Âl-i 'Osmân adı verilen bu eserlerin II. Murad'ın tahta çıktığı 1421 tarihinden itibaren ortaya çıktığı görülür. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayan ve müellifi bilinmeyen (anonim) veya bilinen bu eserlerin yazılış sebebinde, gaza ve cihad ruhunu diri tutmak ve orduyu savaşa teşvik etmek gibi etkenlerin söz konusu olduğu belirtilir.¹¹ Bu eserlerde olayların günü gününe tarihleriyle birlikte kaydedilmiş olduğu görülür.¹² Gerek Giese'nin neşrine esas olan ve gerekse de yeni yeni ortaya çıkan *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân* nüshalarında sona eriş bakımından bazı farklılıklar mevcuttur. Zira bazılarının Fâtih ve II. Bâyezîd, bazılarının I. Selîm ve bazılarının ise Kanûnî Sultan Süleymân devri olaylarını içerdikleri bilgisi verilir.¹³ Bu *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'larda Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemi olaylarının biraz belirsiz olarak aktarıldığı ifade edilir. Bu eserlerin, genel itibarıyla Kutalmışoğlu Süleymân'ın Anadolu'ya gelişiyle başladığı ve söz konusu eserlerin baş tarafında yer alan şecereyle Osmanlılar'ın soyunun Türkler'in destan kahramanı Oğuz'a dayandırılmak istenmesi belirtilir.¹⁴

Ahmed Refik, *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân* adı altında birbirinden kopya edilerek muhtelif tahrifler ve ilavelerle yazılmış olan bu kroniklerin kaynağının bir olduğunu ifade eder. Ancak esas kaynağın hangisi olduğunun bilinmediğini de kaydeder.¹⁵

Dr. Salim Koca, XI. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 414

⁹ Akbayrak, Hasan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarih Yazımı**, 2. baskı, Kitabevi Yay. İstanbul, 2012, s. 25

¹⁰ Meliha, Anbarcıoğlu, “Şahnâme-i Firdevsî ve Edebiyyât-ı Türk”, **D.T.C.F. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi**, II/4, (1981), s. 1.

¹¹ Abdulkadir, Özcan, “Tevârîh-i Âl-i 'Osmân”, **TDV**, XXXX., İstanbul, 2011, s. 579

¹² Friedric, Giese, **Anonim Tevârîh-i Âl-i 'Osmân**, haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1992, s. XII

¹³ Adnan Sadık, Erzi, “Beşir Çelebi: Tevârîh-i Âl-i 'Osmân”, **TTK Belleten**, XIII/49, (1949), s. 185.

¹⁴ Özcan, **a.g.m.**, s. 580.

¹⁵ Ahmet Refik, Altınay, “Tevârîh-i Âl-i 'Osmân”, **TTEM**, 14/91, (1926), s. 69-70.

Özcan'a göre Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i 'Osmân'*, Neşrî'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ'sı*, İdrîs-i Bitlisî'nin Farsça yazdığı *Heşt Bihişt*'i ve İbn Kemâl'in *Tevârih-i Âl-i 'Osmân'*ı bu dönemde kaleme alınmış ilk standart Osmanlı tarihleridir. *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* yazmanın bir gelenek olduğunu söyleyen Özcan, Oruç b. Âdil, Ruhî ve Bihiştî adlarındaki Edirneli üç tarihçinin ise *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* yazmanın bir başka örneğini verdiklerini ifade eder. Ancak *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nin diğer *Tevârih-i Âl-i 'Osmân'*lar içinde özel bir yeri olduğunu belirten Özcan, bunun sebebini ise şöyle açıklar: “*Günümüze ulaşmayan Yahşi Fakih'in Menâkıb'ından yararlanması, Çelebi Mehmed'den itibaren birçok savaşa katılması ve daha sonraki tarihçilere kaynaklık etmesi bakımından yarı destanımsı, yarı gazânâme tarzındaki Âşıkpaşazâde Tarihi'nin diğer tarihler arasında özel bir yeri vardır.*”¹⁶

Özcan, İdrîs-i Bitlisî'nin Osmanlı tarihçileri arasında çok ayrı bir yere sahip olduğunu belirtir. Zira kuruluştan itibaren ilk sekiz Osmanlı padişahının saltanat tarihini Farsça anlatan *Heşt Bihişt*'in tarz olarak geleneksel *Tevârih-i Âl-i 'Osmân'*a benzemekle birlikte, sanatlı ve mübalağalı üslubuyla İran tarih yazıcılığının Osmanlılara girmesinde etkili olduğunu ifade eder.¹⁷ Heşt Bihişt ile Osmanlılara giren İran tarih yazıcılığının bir örneği de Hâdîdî'nin, Yavuz Sultan Selîm'in tahta oturmasıyla birlikte kaleme aldığı *Tevârih-i Âl-i 'Osmân'* adlı eseridir. Hâdîdî'nin *Tevârih-i Âl-i 'Osmân'*ı 6646 beyitten oluşup, oldukça hacimli bir eserdir. Hâdîdî, eserinin asıl konusu olan Osmanlı tarihi hakkında bilgi vermeden önce eserine tevhid, münâcât ve na't bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümü, eserin yazılış sebebi ve daha sonra Kanûnî Sultan Süleymân'a yazılan medhiye takip etmektedir. Hâdîdî, eserini yazmaya, Osmanlıların atası Süleymân Şah ile başlamakta ve 929 hk./1522-23 yılında İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa getirilişiyle bitirmektedir. Tarihçinin, bahar tasvirleri ile savaş tasvirlerinde kullandığı edebî üslûptan onun edebî zevkinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.¹⁸

Mehmed b. Hâcî Hâlîl el-ķonevî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmân* adındaki eseri de Farsça olarak yazılan eserler arasında yer alır. Bu eserin Konya'da bulunan mimarî eserlerden, eski takvimlerden ve kısaca Türkiye Selçukluları'ndan bahsettiği

¹⁶ Özcan, a.g.m., s. 275.

¹⁷ Özcan, a.g.m., s. 275

¹⁸ Hâdîdî'nin hayatı ve eserleri için bk. Necdet Öztürk, *Hâdîdî Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991, Giriş, XXVII-XXXII.

kayıtlıdır. Bazı kaynaklar, Fâtiḥ Sultan Mehmed'in emri üzerine kaleme alınan bu eserin, Sultan Bâyezîd zamanında tamamlandığı bilgisini vermektedir.¹⁹

Buraya kadar Osmanlı tarih yazıcılığında bir gelenek olan *Tevârîḥ-i Âl-i 'Osmân* yazıcılığı ve bunların konusuna kısaca değinmeyi ve bu tarzda kaleme alınan tarih kitaplarını tanıtmayı amaçladık. Gereğinden fazla ayrıntıya girmek çalışmanın amacını ve kapsamını aşacağı için bu konudaki mevcut bilgileri tekrar etme gafletine düşmekten özellikle kaçındık.

1. Târîḥ-i Âl-i Osmânî

Külliyatın 384b-515a sayfaları arasında yer alan *Târîḥ-i Âl-i 'Osmânî* de Osman Gazi dönemi olayları manzum olarak anlatılmaktadır. Adı geçen eser, Cengiz'in talanından kaçan Osmanlı'nın atası Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in, Anadolu'ya gelişiyle başlayıp Osman'ın ölümüne kadar yani 721 hk./1321 yılına kadar gelmekte ve Bursa'nın fethiyle son bulmaktadır. Bu eser, bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.1. Târîḥ-i Âl-i 'Osmânî'nin Konusu ve Mahiyeti

Sâ'îlî-î Şîrâzî, *Târîḥ-i Âl-i 'Osmânî* adını verdiği bu eserinde, Osmanlıların soy ağacı hakkında ilki; Hz. İshâk peygamberin oğlu 'Ays'a, diğeri Hz. Nûh peygamberin Yafes adlı oğluna dayandırdığı iki farklı rivayete yer vermiştir. Her iki rivayette de Osmanlıların soyu, Oğuz'a dayandırılmak istenmiş fakat ilkinde Oğuz, 'Ays bin İshâk'ın oğlu olarak zikredilirken; ikinci rivayette Oğuz, Yafes oğlu Kayı Han'ın oğlu olarak anılmıştır. İlk rivayette, Hz. İshâk'tan sonra Yakûb ve 'Ays adlarındaki oğullarından kimin peygamber olacağı hususunda ikisi arasında yaşanan mücadeleye yer verilmiştir. Daha sonra peygamberlik müjdesini alan Yakûb'un peygamberliği için, babası Hz. İshâk'ın, Allah'a dua edişinden ve peygamberliğin onun hakkı olduğundan bahsedilmiştir. Sâ'îlî, son olarak bu duruma üzülen 'Ays'ın padişahlığı için Hz. İshâk'ın Allah'a yalvarışını ve sonrasında gelişen olayları ayrıntılı olarak ele almıştır. Oğuz'un atasının, Yafes oğlu Kayı Han'a dayandırıldığı ikinci rivayette ise, Oğuzların cedlerinden, Oğuz'un doğumundan, eş seçiminden ve Oğuzların gelenek ve göreneklerinden bahsedilmiştir. Kâfir olan baba Kara Han'ın, Müslüman olduğu gerekçesiyle oğlu Oğuz'a savaş açması ve

¹⁹ Aldülkadir, Özcan, Fâtiḥ Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, Erciyes, Yıl 2003/1, s. 59; Afyoncu, Erhan, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, İstanbul, 2003, s. 109.

savaş esnasında oğlu tarafından öldürülmesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kara Han sonrası iki boya ayrılan Oğuzların damgaları hakkında bilgiler verilip Oğuz Kağan ile Oğuzların efsanevî atalarının hikâyeleri, Cengiz'in İran ve Turan'ı ele geçirip Irak ve Horasan'ı yağmalaması anlatılmıştır.

Sâ'îli eserini, Cengiz'in talanından kaçan Osmanlı'nın atası Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in, Anadolu'ya gelişiyle başlatıp Osman'ın ölümüne kadar yani 721 hk./1321-22 yılına kadar getirmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, söz konusu eser, tek bir defterden müteşekkil olup sadece Osman Gazi dönemi olaylarını içermekte ve Bursa'nın fethiyle son bulmaktadır. Şair eserine, önce hiçbir sözün lâyıkiyle Tanrı'yı vasfedemeyeceğini ve insan aklının O'nu anlamakta ve anlatmakta acze düşeceğini söyleyerek Tanrı'ya yapacağı övgü ve şükürün ona lâyık olmadığını ve bu yüzden bağışlanmak istediği yakarış bölümü ile başlamaktadır. Sâ'îli, 60 beyitten ibaret olan bu bölümde, Allah'ın ihsanının yüceliğinden bahsetmektedir. İsterse O'nun, filin bedenine sinek kanadı takacağını, şayet öfkelenirse gazabıyla karıncanın timsaha üstün geleceğini söyleyerek O'nun sonsuz nimet ve gazap sahibi olduğunu belirtir.

Yakarış bölümünü, Tanrı'ya isteklerini ileterek ondan bağışlanma ve dualarının kabulünü istediği münâcât bölümü izler. Sâ'îli, 34 beyitten oluşan bu bölümde, O'nun, günahlarını bağışlamasını, gönlündeki muradını vererek kendisine manâ kadehinden mutluluk tattırmasını, söz sofrasına ulaşacak el bağışlamasını ve son olarak padişahın iltifatlarına mazhar olmak için yüzüne feyz kapısı açmasını ister.

Münâcât bölümünü, Hz. Muhammed'in övgüsünün yapıldığı na't bölümü takip eder. Sâ'îli, bu bölümde, peygamberin vasıflarından kısaca söz ettikten sonra onun miraca çıkışını ve sonrasında hakkın huzurunda yaşadıklarını anlatır. Sâ'îli, müşfik ve şefaateçi peygamberden şu şekilde şefaate dileğinde bulunur:

شفاعت مکن در حق من دریغ

همی بارد از دیده اشکم چو میغ

ز روی شفاعت مرا دستگیر

به جرم و تبه کاریم گشته پیر

شفاعت کن از لطف و کارم بر آر²⁰

به عصیان و جهل از توم شرمسار

²⁰ Sâ'îli-i Şîrâzî, **Külliyyât-ı Sâ'îli-i Şîrâzî**, Yz., Millî Ktp., No 06 Mk. Yz. A 6799, (t.y.), vr. 388a. Esere yapılacak atıflar, bundan sonraki dipnotlarda kısaca "Târîh-i Âl-i 'Oşmânî" şeklinde gösterilecektir.

“Gözümden bulut gibi gözyaşı akmakta; benden şefaatinin esirgeme.

Günah ve boş işlerle yaşlandım; şefaatinle elimden tut.

İsyân ve cehaletimden dolayı senden utanmaktayım, lütuf gereği şefaât et, işimi hal yoluna koy.”

Münâcât bölümünün hemen ardından, sözün tarifinin yapıldığı bir bölüm gelir. Şair, bu bölümde eserini yazmaya başlamadan önce sözün önemine dikkat çekerek Allah'ın söze yücelik verdiğini ve dünyanın sözle hayat bulduğunu ve bu yüzden sözün kadrinin bilinmesi gerektiğini belirtir. Mevcudât âleminin sözle süslendiğini, gökten peygamberlere gelen emir ve yasakların sözden müteşekkil olması sebebiyle Tevrat, İncil ve Kur'ân gibi hak kitaplardaki sözlerin nurdan daha parlak olduğunu söyler ve Hz. Muhammed'in sözlü ifadelerinin tümünü kapsayan hadîs-i şeriflerinin de sözden oluştuğuna dikkat çeker. Son olarak bu denli önemi haiz sözün geniş çaplı tarifini, inceliklerini ve ayrıntılarını ortaya koyarak sözleriyle padişahın beğenisine mazhar olmayı diler.

Bunu izleyen bölümü, merhum sıfatıyla anılan Sultan Bâyezîd'in övgüsü takip eder. Sâ'ilî, Bâyezîd'i dünyadan iyilik topunu çalan, dervişin halinden anlayan, adâletiyle büyük küçük herkesi gözeten bir padişah ve akıllı bir bilge olarak tasvir ettikten sonra eserini Yavuz Sultan Selîm'e süslü sözlerle övgüde bulunduğu ikinci bir methiye bölümü ile devam ettirir. Şair, Yavuz Sultan Selîm'in bağışlarından dolayı dokuz feleğin kâsesinin onun sofrasında olduğunu ve bağışı karşısında güneşin eteğinin yırtıldığını belirterek onu cömert ve bağışlayıcı bir hükümdar olarak tasvir eder. İlimde Sokrat'ı geride bıraktığını, sabrıyla Bokrat'a üstün geldiğini, insaf ve adâletiyle Anadolu'da zulme izin vermediğini söyleyerek onun nice vasıflarını ve kemalini dile getirmekte beyanın âciz, kalemin dilinin de lâl olduğunu belirtir ve sözünü şu dua cümlesiyle sonlandırır:

خدا دولت و داد داده ترا اساس به بنیاد داده ترا

بدین دولت روز افزون و داد ز هر چه که گویند عمرت زیاد²¹

“Allah sana şans ve adâleti bahşetmiş; senin için sağlam temeller bina etmiş.

Bu şansla adâletin her geçen gün artsın, her ne söyleseler ömrün uzun olsun.”

²¹ Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr. 393b.

Daha sonra klasik eserlerde geleneksel olan, kitabın yazılış sebebinin açıklandığı 96 beyitlik “sebeb-i te’lif” kısmı gelir. Kaynaklardan, İran’daki hayatı hakkında çok az bilgi edindiğimiz Sâ’îlî, bu bölümde hayatıyla ilgili bazı önemli bilgilere yer verir. Sözleri tüm dünyada meşhur olunca bu şöhretin gururuna kapılarak yurdundan ve vatanından ayrılıp gurbet yollarına düştüğünü, ancak bu gurbette başına çok işler gelince gaipten duyduğu bir sesle Anadolu’ya gelişini ayrıntılı bir biçimde bu bölümde açıklar.

Burada eşiğinde fazilet ve bilim adamlarının çok olduğu sanat sever, akıllı ve ilim sever olan Osmanlılardan bir padişahın ülkesine geldiğini ifade eden şair, bu padişahın, dost düşman her çağda okunsun diye atası olan padişahların hanedan tarihlerinin yazılmasını istemesi üzerine şahın yüce makamında oturan sanatkar ruhlu Abdurrahman Çelebi’nin, padişahın emriyle bu işi üzerine alarak onların tarihlerinden hikâyeler anlattığını ifade eder. Önceki şahların durumlarından haberdar olan bu şahsın anlattıklarına kulak veren Sâ’îlî, gönlünün şahın keremiyle coştüğünü söyleyerek şiir yazmadaki sanatını padişaha göstermek ve onun ihsanına mazhar olmak arzusuyla eserini yazmaya koyulduğunu açıklar. Ancak Sâ’îlî’nin, bu eserini padişaha takdim edip etmediğini bilemiyoruz.

Sâ’îlî, *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’sinin temelini teşkil eden bundan sonraki bölümlerde, Osmanlı’nın soy ağacı hakkında iki farklı rivayete yer verir. Bu rivayetlerde, eski Türkler’den, dinlerinden, dönemin önemli olaylarından ve Türklerin İslamiyet’e girişlerinden uzun uzadıya söz eden Sâ’îlî, Cengiz’in İran ve Turan’a saldırıp yağma ve talana başlamasından sonra Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp’in başında bulunduğu Kayı adındaki boyun İran’dan göç ederek Azerbaycan’a, oradan da Anadolu’ya gelişini, Anadolu’yu yurt edinişini ve nihayet Osman ile temelleri atılan Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemi tarihî olaylarını kronolojik olarak anlatmaktadır. Şairin, etraflı bir biçimde ele aldığı konuları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Sâ’îlî, Sultan Alâeddin tarafından, yaptıkları yardıma karşılık Ertuğrul Gazi ve aşiretine yurt verilmesi meselesinde iki ayrı anlatıma yer verir. İlki şu şekildedir: Ertuğrul Gazi ve aşireti Anadolu’ya gelirken Alâeddin’in ordusu ile Tatar ordusunun savaştığını görürler. Yenilmekte olan Alâeddin’in ordusunun safında yer alarak Tatar ordusunu hezimete uğratırlar. Bunun sonucunda yaptıkları yardıma karşılık Ertuğrul Gazi ve aşiretine sultan tarafından yaylak ve kışlak olarak darü’l harb olan Enguriye şehri civarındaki Karacadağ verilir.

Diğeri ise, İstanbul hükümdarı, Sultan Alâeddin ile savaşmak üzere, Aktav Tatarlarını da yanına alarak Anadolu'ya geçer ve Bursa Yenişehir'inde karargâh kurar. Aklında sürekli kâfirler ile savaşmak düşüncesi olan Ertuğrul Gazi, sultanın yardımına yetişerek onun ordusunda Ahtacı akıncı kuvvetlerine başbuğluk yapar ve üç gün üç gece süren savaşlardan sonra Ertuğrul Gazi galip gelir. Sultan onun bu hizmetine karşılık olarak kendisine Bilecik ve Karacahisar arasında Sıracuk ve Söğütlü'yü kışlak, Domaniç ve Ermeni Dağı'nı ise yaylak olarak verir. Böylece Ertuğrul Gazi'nin Selçuklu ordusuna yardım meselesini uzun uzadıya anlatan Sâ'ilî, onunla ilgili son olarak bir köyde imamın misafiri iken gördüğü Kur'ân'a tazim rüyasının ve sonrasında gelişen olayların anlatımına yer verir.

Daha sonra Ertuğrul Gazi'nin vefatıyla birlikte, Osmanlı beyliğinin başına seçilen Osman'ın, başta civar tekfurları olmak üzere Moğol istilası sonrası otorite kaybeden Selçuklular'ın bu durumunu fırsat bilen Karamanlılar ile mücadelesini anlatır. Giriştiği her mücadelede üstün gelen Osman'a, Sultan Alâeddin tarafından çeşitli hediyeler gönderildiğinden ve kâfirlerin mallarını yağmalayıp onlardan vergi alması için izin verildiğinden bahseder. Hemen sonrasında ise Osman'ın saltanatını müjdeleyen göbekten çıkan ağaç motifli rüyasına ve Şeyh Edebâlî'nin bu rüya için yaptığı yoruma yer verir. Sâ'ilî, Osman'ın bu rüyasını şeyhin müritlerinden, Baba Turud adında birinin de yorumladığını söyleyerek ikisi arasında geçen konuşmaya yer verir. Osman'ın Bizans tekfurlarına karşı kazandığı ilk galibiyetin 684 hk./1285 yılında gerçekleşen Kulaca Hisar Fethi olduğunu söyleyerek ani bir gece baskınında ele geçirilen bu hisar ve baskın sonrası gelişen tarihî olaylara ilişkin ayrıntılı bilgiler aktarır.

Sâ'ilî, Osman'ın Kulaca Hisar'ı yağmalayıp ateşe vermesinden sonra Germiyan kumandanı Alişîr'in kışkırttığı diğer tekfurların, Müslüman halka zarar vermesinden söz ederek Karacahisar Kalesi'nin fethine dair şunları anlatır: “*Tekfurların eziyetinden rahatsız olan Osman, Selçuklu Sultanı Alâeddin'i içinde buldukları durumdan haberdar edince sultan bu duruma çok üzüldü ve derhal ordunun hazır edilmesi emrini verdi. Topyekün savaşa hazır bir ordu ile birlikte Karacahisar'ı fethetmek üzere yola revan oldular.*” Sâ'ilî, şahın bu ordusunu şu şekilde tasvir eder:

پی نهب و غارت مکمل همه به سر تاج گوهر مکمل همه
 شه از جای جنبید مانند کوه به بازو توانا و دل پر شکوه
 بیاراسته کاویانی درفش چو خورشید پوشیده سرخ و بنفش
 ز غزیدن نای و آوای کوس جهان گشت هم رنگ با آبنوس²²

“Hepsi de yağma ve talan için biçilmiş kaftan (idi);hepsinin başlarında süslü mücevher taşlar (vardı).

Şah, güçlü omuzları ve korkusuz yüreğiyle ve dağ gibi (heybetiyle) yerinden sıçradı.

Güneş gibi kırmızı ve mor renge bürünmüş olan, Direfş-i Kavîyânî²³ sancağını kuşandı.

Boru ve kös seslerinin gürlenmesinden dolayı dünya abanoz ile aynı renk oldu.”

O sırada Moğollar’ın yağma ve talan düşüncesinde olup, Konya tarafına yöneldikleri haberini alan Selçuklu sultanının, Karacahisar Fethi’ni Osman’a bırakarak kendisinin fetih kapısına teslim olmaya gittiğinden söz eder. Karacahisar Fethi’ni bütün yönleriyle ele alan Sâ’ ilî, fetih sonrası yaşanan olaylara dair ayrıntılı bilgiler verir. Örneğin, fetih sonrası sultan tarafından Osman’a davul, sancak, altın kemer, çelik kılıç, bakır ve gümüş nakkare gibi değerli eşyaların ve hepsi eşsiz güzellikte gümüş tenli güzellerin gönderildiğini ve onu Uc’ta sancak beyi yapacak Eskişehir ve İnönü gibi şehirlerin verildiğini belirtir. Önemli fetih ve olayların tarihlerini vermeyi ihmal etmeyen müellifimiz, Karacahisar Fethi’nin de 688 hk./1289 tarihinde vukubulduğunu zikreder.

Daha sonra Sâ’ ilî, Karacahisar Fethi’nden sonra adına hutbe okutan ve sikke bastıran Osman’ın bağımsızlık elde etmesiyle padişahlık tahtına oturması meselesini uzun uzadıya anlatır. Fakat öncelikle Osman’ın tahta çıkışından önce padişahlık makamının yüceliğinden ve padişahın şanından övgüyle söz edip dünyanın padişahlar ile parlaklık kazandığına delil olarak Allah’ın Kur’ân’daki ifadesine işaret eder. Din ve devlet işlerinin onlarla düzene girdiğinden, toplumdaki asayiş ve huzurun padişahlar tarafından sağlandığından ve onların Allah’ın emrine itaat ederek O’nun kullarına şefkat ve merhamet gösterdiklerinden bahseder. Bu vasıfların Osman’da bulunduğunu ifade eden Sâ’ ilî, onun yüce himmetlerini, devlet için

²² Târîh-i Âl-i ‘Osmânî, vr. 442a

²³ İran kırsasına ait olan ve büyük savaşlarda kullanılan bayrak. İranlılar bunun uğur getirdiğine inanırlardı.

yaptığı hizmetleri ve şahlık makamına olan liyakatini övgüyle anlatır. Sözlerine şu dua cümlesiyle son verir:

خدایا ز لطفِ خود این شاه را به جان هوشمند و دل آگاه را
پی تقویت دادن شرع و دین قوی ساز بازو و رایش متین
پذیرد حیات آن قدر آدمی بدین داریش دار و بر مردمی²⁴

“Ey Allah’ım lütfunla bu padişahın akıllı canına ve uyanık gönlüne iman ver. Güçlenmesi için kolunu kuvvetli, görüşünü sağlam kıl. (Zira) hayat, insanoğlunun değerini, sahip olduğu bu dindarlığıyla ölçer.”

Daha sonra Sâ’îlî, Osman’ın tahta çıkma meselesine değinerek Anadolu’da yapılan icraatlardan, fetih hareketlerinden, din ve devlet işlerindeki çabadan, halkın gelenek ve törelerinden söz eder. Sâ’îlî, Osman’ın belli başlı vilâyetleri bazı alp yoldaşları arasında paylaştırdığını söyleyerek bu vilâyetlerin isimlerini ve valilerini şu şekilde sıralar: Eskişehir vilâyeti Gündüz’e, İnönü vilâyeti Aykud Alp’e, İnegöl Turgud Alp’e, Yarhisar Hasan Alp’e, Bilecik şehzade Alâeddin’in annesine, Yenişehir ise Osman’ın kendisine ayrılmıştır.

Bundan sonraki bölümlerde Osman Bey’in Bizans tekfurları ile yaptığı savaşların ve fetihlerin geniş çaplı anlatımına yer verilmiştir. Eser, takatten kesilen Osman’ın, ölüm döşeginde iken oğlu Orhan’ı huzuruna çağırıp Bursa’nın Fethi’ni ona bırakması ve nihayet Orhan tarafından gerçekleştirilen Bursa’nın Fethi ve son olarak Osman’ın oğlu Orhan’a bıraktığı iki uzun vasiyetle son bulmuştur.

Sâ’îlî’nin, *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’yi ne zaman yazmaya başladığını kesin olarak bilemiyoruz. Ancak eserinin sebab-i te’lif kısmında, adı geçen eserini Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi’nin, II. Bâyezîd’in emriyle, atalarının tarihleri hakkında hikâyeler ve nükteler anlatmaya başlamasından sonra yazmaya koyulduğunu ifade etmektedir. Ancak henüz eserinin başlarında iken II. Bâyezîd’in vefat etmesi üzerine II. Bâyezîd’in ismini merhum sıfatıyla anıp ona övgüler dizdikten sonra eserini, tahta geçen yeni padişah Yavuz Sultan Selîm’in övgüsüyle devam ettirmiştir. Bu bilgiler ışığında, Sâ’îlî’nin, eserine II. Bâyezîd hâlâ hayatta iken yani 1511-1512 yıllarında başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Eserin Yavuz Sultan

²⁴ *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*, vr. 466a.

Selîm'in Osmanlı tahtında oturduğu 1518 yılında tamamlandığını ise *Târîh-i Âl-i 'Osmânî'* nin son varlığında zikredilen 924 hk./1518 ibaresinden anlamaktayız.

1.2. Eserin Tarihî Değeri

Târîh-i Âl-i 'Osmânî' nin konu ve muhtevası göz önünde bulundurulduğunda, Sâ'îli'nin, Osmanlı tarihine orijinal malzeme olarak önemli bir katkıda bulunmadığını söyleyebiliriz. Ancak pek çok tarihî bilgiyi mantık süzgecinden geçirip çelişkili olanları birleştirebilme becerisi açısından önemli bir çalışma yapmıştır. Vukubulan olayların tarihlerini birbirleriyle eşleştirmiş ve olayların meydana gelişini mantıklı bir sıraya oturtmuştur. Anlatılan olayların sıralanışında farklı kaynaklardan edindiği bilgileri ustaca birleştirebilmiştir. Bu bilgilerden bazıları Sâ'îli'nin kendi tecrübelerine dayanırken bazı tarihî olaylar, yaşamış kişilerin ağzından alınmış, bazıları ise ikinci elden aktarılmıştır. Zira ikinci elden aktarılan bilgilerin başına “rivayet” sözcüğü eklenmiştir.

Sâ'îli'nin, vukubulan olayları tarihleriyle birlikte zikretmesi ve zikredilen bu tarihlerin, dönemin kaynaklarıyla büyük oranda uyuyuyor olması eserin tarihî önemini belirleyen en başat etkidir. Müellifimiz, *Târîh-i Âl-i 'Osmânî'* sinde kronolojik sıraya göre anlattığı olaylar içerisinde ilk olarak Osman Gazi'nin Bizans tefurlarına karşı kazandığı ilk galibiyetin Kulaca Hisar Fethi olduğunu ve bu fethin de 684 hk./1285 tarihinde gerçekleştiğini belirtir. Daha sonra, vukubulan olayları, yapılan savaşları ve gerçekleşen fetihleri tarihleri ile birlikte kaydeder. Karacahisar Fethi (688 hk./1289), Yarhisar Fethi (689 hk./1290), Osman Bey'in beyliğin başına geçişi (699 hk./1299), Leblebuc, Lefke, Mekece ve Geyve'nin Fethi (713 hk./1313), İznik'in Fethi (717 hk./1317), Orhan'ın tahta geçişi (718 hk./1318), Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'nin ölümü (721 hk./1321) gibi.

1.3. Târîh-i Âl-i 'Osmânî' nin Kaynakları

Sâ'îli'nin, *Târîh-i Âl-i 'Osmânî'* sini kendisinden önce yazılmış olan Osmanlı tarihlerine dayanarak yazdığı şüphesizdir. Kendisinin Arapça ve Farsçaya olan vukufu göz önünde bulundurulduğunda eserinde sadece Türkçe kaynaklardan değil, Arapça ve Farsça yazılmış tarihlerden de istifade etmiş olduğu hükmüne varılabilir. Ancak Sâ'îli kaynaklarını açıklamamış ve genel olarak, “râvilerden rivayet edilir ki..”, “işittim ki..”, “şöyle nakledilir ki..”, diye kimliği meçhul râvilere atıflar yapmakla yetinmiştir. Dolayısıyla Sâ'îli'nin kaynaklarını ilk etapta tespit etmek biraz zor görünse de onun tarihî olayları ele alış biçiminden, hadiseleri sıra-

layışından ve düştüğü tarih kaydından yola çıkarak, kullandığı başlıca kaynakları aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

1.3.1. Reşîduddîn, Câmi' u't-tevârîh

Sâ'îlî, *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sinde kaynak olarak kullandığı tarihlerin ve müelliflerinin ismini hiçbir şekilde zikretmemiştir. Ancak Reşîduddîn'e dayanarak, Osmanlı Devleti'ni kuran Kayılar'ın şeceresini Abolca diye bilinen Yafes b. Nûh'a kadar çıkarmıştır. Daha sonra bilge olarak nitelediği Dib-Bakoy b. Yafes'in, Kara Han, Or Han, Gür Han ve Güz Han adlarındaki 4 oğlundan Kara Han'ın babasının yerine geçtiğini ve onun Oğuz adlı bir oğlunun olduğunu, kabile reisliğinin uzun yıllar Oğuz'un atası olan Oğuzların elinde bulunduğunu ve Oğuz Han neslinden Gün Han'ın Kayı Han adındaki oğlunun tüm dünyada şöhret kazandığını ve Osmanlılar'ın işte bu Kayı soyundan geldiğini anlatmıştır.²⁵

Ancak, Sâ'îlî'nin Reşîduddîn'e dayanarak yapmış olduğu bu şecerede, bir ismi yanlış şekilde nakletmiş olduğu görülmektedir. Reşîduddîn, Kayı Han'ın babası olarak Gür Han'ı gösterirken, Sâ'îlî, bu ismi Gün Han diye kaydetmektedir. Esasen şairimizin naklettiği bu bölüm, Osmanlılar'ın Kayılar'dan olduğunu göstermek amacıyla, Reşîduddîn'in Oğuzlar hakkındaki kayıtlarının bir özeti mahiyetindedir.

1.3.2. Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihânnümâ

Sâ'îlî'nin, adlarını açıklamadığı kaynaklardan bir diğeri de Neşrî'nin *Cihânnümâ*'sı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; anlattığı olaylarla ilgili farklı rivâyetlere yer verirken *Cihânnümâ*'yı esas alarak "hikâyet" başlığını kullanmakta ve hikâyeye "rivâyet ederler ki..." şeklinde başlamaktadır.²⁶

Ertuğrul Gazi'nin aşiretiyle Anadolu'ya gelirken Tatarlar ile savaşmakta olan Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a yardım ettiği hakkındaki kayıtları Neşrî'den aldığı görülmektedir. Zira Neşrî bu olayı şöyle hikâye etmektedir:

"Ol vakit ki Ertuğrul dört yüze yakın erle Rum'a, azm itdiler, Sultan Alâeddin-i evvel ba'zî a'dâsiyle cenk sadedinde idi. Bunlar dahi göçmel gelüb ittifâk Sultan Alâeddin'in şol haline yitişürler ki Tatar, Sultan Alâeddin'i bunaldub sıyayürür. Ertuğrul'un yanında bir kaç yüz yarar yoldaş varidi. Ertuğrul eytdi: "Hey yârenler,

²⁵ *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*, vr. 408a; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*, haz. Şerafettin Turan, I. Defter, TTK, Ankara, 1991, s. 10.

²⁶ Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihânnümâ Neşrî Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, II. Cilt, TTK, Ankara, 2014, s. 163; *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*, vr.423b.

cenge tuş geldük. Yanımızda kılıç götürürüz. Avret gibi geçüb gitmek erlik değıldür. Elbette şunların birine mu'âvenet itmek gerek. Gâlibe mi mu'âvenet idelüm, yoksa mağluba mı?" Eytdiler: "mağluba mu'venet 'asîrdür. Âdemimiz azdur ve hem yeğıne kuvvet dimişlerdür" didiler. Ertuğrul eytdi: "Bu söz merdâneler kelâmı değıldür. Erlik oldır-kim mağluba yardım idevüz. Hızır gibi bun deminde bîçârelere medet yetiše. Dest-gîr olavuz" didi. Pes heman Ertuğrul etbâiyle el kılıca urub bir taraftan ki Sultan Alâeddin'in mukabelesinde idi, Tatar kılıç koydılar. Şahin kargaya girer gibi girüb fi'l-hâl aduvvı münhezim kıldılar. Sultan Alâeddin anı görüb Ertuğrul'a istikbal gösterdi. Ertuğrul dahi etbaiyle inüb Sultan Alâeddin'in elini öpdü. Sultan Alâeddin dahi Ertuğrul'a hilat-i fâhir giyürüb tevâbi'ine ve levâhikine atâlar ve ihsanlar eyledi. Andan Söğüt nâm yiri halkına kışlak ve Tomanic'i ve Ermeni tağlarını yaylak virdi."²⁷

Sâ'ilî, *Kitâb-ı Cihânnümâ'*daki ibareleri kendine has üslûbuyla yoğurarak bu konuda şunları yazmaktadır:

"Ertuğrul, büyük küçük bütün göçmenler ve dört yüz yiğit Rum'a yöneldiler. Orada savaş halinde olan iki ordu gördüler. Biri saldırı hazırlığında iken, diğeri ise kaçma düşüncesinde idi. Heybetli ve güçlü olan tarafın savaşçıları dağ gibi yere sağlam basıyor, son derece zayıf olan tarafın ise, gönlünde feryat ve bedeninde sonsuz korku vardı. Öte yandan Ertuğrul, bir tarafı tutmanın uygun olacağını düşündü. Ağzını açıp dostlarına dedi: "O iki ordudan birine yönelelim. O ikisinden birine yardım edelim." Dostlar: "Bize, galip gelene yardım etmek yakışıır. İtibar isteyen herkes galip olana yönelir. Çünkü galiptir. Mağlup olanla birleşmek acizliktendir. Acizlikte yaşayan güzellik göremez," dediler. O temiz adam, onlara şöyle dedi: "İlimle dost ol, temiz kalpli ol. Güçsüzlere yardım etmek iyidir. Hayırlı ilmi ve temiz huyu olanın, ne haceti olur güçlünün yardımına! Zira onlar kendi işlerini yapabilirler." Böyle dedi ve sıçradı özgür adam, *elinde kan dökücü kılıcıyla savaş meydanına yöneldi. Düşmanı hezimete uğratıp kaçırtdılar. Zayıf, galip; galip zayıf düştü. Ona canı gönülden övgüler yağdırdılar. Ordu içerisinden biri, o grubun heybetli padişah Alâeddin'in ordusu olduğunu söyledi. Taç sahibi Alâeddin, Tatar ordusunun kaçtığını ve cömert Ertuğrul'un bu fethiyle düşmana kan kusturduğunu işitince gönlünde ona can gibi yer yaptı. Onun için gönül tahtına çadır kurdu. Sultan onun evlatlarına ve tebaasına hilat verdi, aldığı ganimetleri ona bıraktı.*

²⁷ Mehmed Neşrî, a.g.e., s. 63-64.

Darü'l harb olan Engûriye şehrinin yakınındaki Karacadağ'da yaylak ve kışlak olarak yurt almalarını emretti.²⁸

İtalik dizilen kelime ve ifadelerden de anlaşılacağı gibi Sâ' ilî bu olayın naklinde Neşrî'deki cümleleri aynen almayıp onu başka kelimelerle ifade etmiştir. Bunun dışında müellifimizin, bazı noktalarda Neşrî'den tamamıyla ayrıldığı da görülmektedir:

a) Neşrî, Sultan Alâeddin'in savaş alanında bulunduğu ve Tatarları bozguna uğrattıktan sonra Ertuğrul'a yöneldiğinden, Ertuğrul'un da onun elini öptüğünden bahsettiği halde, Sâ' ilî, Alâeddin'in savaşa katılmadığını ve Ertuğrul'un yardımını işitince ona gönlünde can gibi yer yaptığını, gönül tahtına onun için çadır kurduğunu nakletmektedir.

b) Neşrî, Tatarlar ile yapılan savaşta Ertuğrul'un yaptığı yardıma karşılık olarak Alâeddin'in onun aşiretine Söğüd'ü kışlak, Tomanic ve Ermeni dağlarını da yaylak olarak verdiğini kaydettiği halde Sâ' ilî, bu kışlak ve yaylak isimlerini Neşrî'den farklı olarak dârü'l harb olan Engûriye şehri yakınlarındaki Karacadağ'ın ismini zikretmektedir.

1.3.3. İbn Kemâl, Tevârîh-i Âl-i 'Osmân

Bu kaynakların dışında, Sâ' ilî'nin, İbn Kemâl'in *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'ından da istifade etmiş olduğunu gösteren belirtiler mevcuttur. Şöyle ki, Osmanlı hanedanı şeceresinin Sâm b. Nûh'tan başlatılması buna işaret etmektedir. Şükrullah, Oruç Bey, Âşıkpâşâzâde ve Neşrî gibi ilk Osmanlı tarih yazarları, şahıslar bakımından farklılıklar olsa da Osman Gazi'nin soyunu, Yafes b. Nûh'a dayarken İbn Kemâl, bunu Sâm b. Nûh'tan başlatmaktadır. Ancak Yafes'ten geldiği hakkında ikinci bir rivâyet olduğunu da kaydetmektedir:

*"Kavl-i eşher ve nakl-i ezher üzerine ki Kayı-Han, 'Ays b. İshâk'dır dirler; amma kavl-i ahar üzerine ecdad-i emcadının silsilesi Yafes bin Nûh'a vasıl ve mütevasıl olur."*²⁹ Sâ' ilî, İbn Kemâl'in bu ifadelerini eserinde şu şekilde kullanmıştır:

*"Onların ataları İshâk neslinden idi, İshâk'ın 'Ays adında bir oğlu vardı. Doğu'da Türk ve Arap, 'Ays'a Kayı Han der."*³⁰ Sâ' ilî, "başka rivâyet" başlığını taşıyan bölümde ise yine İbn Kemâl gibi soyu Yafes b. Nûh'a da dayandırmaktadır.³¹

²⁸ Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr.412a.

²⁹ İbn Kemâl, a.g.e., s. 3.

³⁰ Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr.397a.

³¹ Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr.403b.

Sâ'îlî, İbn Kemâl'i esas alarak Kur'ân'a tazim rüyasını Ertuğrul'a atfetmiştir. İbn Kemâl'e dayanarak, Ertuğrul'un bir köyde imamın misafiri olduğunu, imamın ona arkasında yüce kitap bulunduğunu söylemesi üzerine Ertuğrul'un bu kitap hakkında sorular sorduğunu ve onun Allah'ın kelamı Kur'ân olduğunu öğrenince gönlünün coştüğünü ve abdest alarak Kur'ân-ı Kerim'e yönelişini ve gece kutlu "Surûş"un ona saltanat müjdesi verişini anlatır.³² Ancak Sâ'îlî'nin, muhtevayı biraz değiştirdiği görülür. Şöyle ki, İbn Kemâl, Ertuğrul Gazi'nin Kur'ân-ı hatmettiğinden ve Ertuğrul'un sabah uyandığında hanedanında saltanat ışığı yandığını anladığından bahseder.³³ Fakat Sâ'îlî, bu anlatımlara yer vermez.

1.3.4. Yazıcızâde, Târîh-i Âl-i Selçuk

Kuruluş dönemi Osmanlı tarihlerinde, Osman'ın soykütüğü üzerinde çeşitli varsayımlar mevcuttur. Bunlar arasında Ertuğrul'un, Osman'ın babası olduğu varsayımı muteber kaynaklarca kabul görmüştür. Söz konusu bu varsayım, müellifimiz Sâ'îlî tarafından da kabul edilmiştir ancak o Yazıcızâde'yi esas alarak³⁴ Osman'ın dedesi yani Ertuğrul'un babası olarak Gök Alp ismini zikretmiştir.³⁵

1.3.5. El-Ğonevî, Târîh-i Âl-i 'Osmân

Sâ'îlî'nin, adlarını açıklamadığı kaynaklarından birinin de el-Ğonevî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmân*'ı olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kumral Baba tarafından Osman'a verilen saltanat müjdesini, el-Ğonevî şu şekilde hikâye etmektedir:

"Vilâyet erbâbından birisi, Kumral Baba, günün birinde, gazâ kastiyle gidiyordu. Tesadüfen Derbend-i Ermeni dere denilen bir yere vardı ve orada ricâl-i gaybdan olan kırk kişiden birisini ziyareti Kumral Baba'ya müyesser oldu. Bu, Kumral Baba'ya işaret ederek dedi ki: Burada Osman namında birisi vardır. O, gayb âleminden saadet tacı giydirilmiş ve devlet dizgini eline bırakılmış bir kimsedir. Gidin onunla beraber gaza ediniz. O, dünyanın sahib-kıranı olacak ve onun evlatları dünyanın sonuna kadar saadette hüküm sürecekler. Fakat onu bulmak şöyle olacaktır: Yarın bu mahalde hazır olunuz. Bir Hümâ kuşu görülecek, onu takip ederek nereye konacağına dikkat et. O devlet kuşu kimin başına konacak olursa o padişah olacak. Kumral Baba bunu anladıktan sonra döndü. Sabah olunca o yere geldi ve etrafi gözetlemeye koyuldu. Birdenbire Hümâ kuşu görüldü. Tesadüfen Emir Osman da

³² Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr.416a-b.

³³ İbn Kemâl, a.g.e., s. 58-59.

³⁴ Yazıcızâde Ali, 2009: 353.

³⁵ Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr.409a.

orada bir işle meşgul idi. Hüma kuşu onun başına kondu ve kalktı. Kumral Baba kim olduğunu anladı ve ona meseleyi açtı. O günden itibaren padişahlık arzusu, gazâ ve cihâd talebi Osman'da zâhir olarak artık cihangirlik davasında bulundu. Emir Osman Gazi, saltanatı ele aldıktan sonra Derbend-i Ermeni tarafında birçok yerleri Kumral Baba'ya vakfetti.”³⁶

Sâ'îlî'nin, bu hikâyenin anlatımında el-Ğonevî'yi kaynak aldığı tespit edilmiştir. Ancak el-Ğonevî'nin ifadelerini birebir almak yerine, diğer kaynaklarına da dayanarak bazı noktalarda ondan ayrılmıştır. Dolayısıyla Sâ'îlî, bu hususu daha ayrıntılı ve daha başka bir şekilde şöyle nakletmektedir:

“Bilgili insana karşı yakınlık ve sabır gösteren, temizlikte Kumral diye adı olan (biri) vardı. İş, kötü nefisle mücadele etmekte. Her gün o mücadelede daha çok çabalıyordu. O gönlü zengin olan, Bender-i Ermeni'de, kendi yoksulluğunda (yaşıyordu). Savaş düşüncesiyle yanıp tutuştuğça, kâh ovaya kâh dağa gidiyordu. Sülûk esnasında, gayb ehlinde olan, o velî, dervişe şöyle dedi: “Ey doğru yolu arayan ihtiyar, dünya onun kökleriyle süslenecek, Dünyayı evlatları ele geçirecek. İslâm bayrağını göklerde dalgalandırarak. Elinden geldiğince ona yarenlik et, gazâ düşüncesinde ol ve gazâ et. İşittim ki kıyamete kadar dünya üzerinde onun sülâlesi var olacak, cihân baştanbaşa onun evlatlarıyla dolacak. Ovada eşsiz bir kuş görünecek, özgür (kişinin) başına ayak basacak. Bu özgür kişinin bir şehzâde olduğunu söyleyeyim. Dudaklar gonca gibi, boy servi, yanağı, sülünün kanından renk çalmış sanki. Kuş, onun servi (boyuna) konunca, cihân, onun varlığıyla nizâma girecek.” Kumral Abdal, o sâlikten bu sözleri işitince derhal aramaya koyuldu. O sırada Osman Bey, sürekli din işleriyle uğraşıyordu. Kendi sözünü ve o gayb ehlinin rivâyetini, tereddüt etmeden Osman Bey'e ilettili. Bir Hümâ kuşu havada kanat çırparak Osman Bey'in tepesine kondu. Osman Bey, onun gibi bir işareti görünce, padişahlığı için müjde geldiğini anladı. Şahlık tahtına yerleştikten sonra o dervişe Bender-i Ermeni'de, onca güzelliğiyle bir yer verdi. (Orada) binalar yaptılar, az çok demeden, o şehirde vakıflar kurdular.”³⁷

Yukarıda görüldüğü üzere farklı kelime ve ifadeler tercih edilmiş olsa da muhteva bakımından iki olay arasındaki paralellik aşikârdır. Ancak Sâ'îlî, şu kaydıyla el-Ğonevî'den tamamen ayrılmaktadır: “İyi niyetli ve işten anlayan şah, o dervişe

³⁶ El-Ğonevî, “Mehmed b. Hâcî Halil el-Ğonevî'nin Târîh-i Âl-i 'Osmân'ı”, çev. Robert Anhegger, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, II/3-4, (1950), s. 53-54.

³⁷ Târîh-i Âl-i 'Osmânî, vr. 451a-453a.

cihatta kullansın diye, kendi yanında taşıdığı kılıç kabzasını bir de, su içmesi için, yanındaki maşrapayı verdi.”³⁸ Bu ifadeler el-*Ḳonevî*’nin eserinde yer almaz.

1.3.6. İdrîs-i Bitlisî, Heşt Bihişt

Sâ’ ilî, Ertuğrul Gazi’ nin Anadolu’ daki macerası hakkında bilgi verirken İdrîs-i Bitlisî’ nin *Heşt Bihişt* adlı eserini de esas almıştır. Zira İdrîs-i Bitlisî’ ye dayanarak İstanbul hükümdarının, Rumeli’ de bulunan Aktav Tatarları’ nı da yanına alarak Anadolu’ ya geçişini ve Bursa Yenişehir’ inde karargâh kuruşunu anlatır. Sultan Alâeddin’ in de ordusunu toplayarak onları karşılamaya çıkmasından, sultanın, Ertuğrul’ u Ahtacı denilen süvari birliklerine başbuğ yapmasından, üç gün üç gece süren savaştan sonra galip gelen Ertuğrul Gazi’ nin pek çok ganimetle birlikte Öyük mevkiinde bulunan sultanın yanına gitmesi ve yardımlarından dolayı Ertuğrul Gazi’ ye, Sıracuk ve Söğütlü’ nün kışlak, Domaniç/Tomaniç ve Ermeni Dağı’ nın da yaylak olarak verilmesinden bahseder. Ancak İdrîs-i Bitlisî yaylak olarak sadece Domaniç Dağı’ nın ismini zikrederken Sâ’ ilî, Ermeni Dağı’ nın ismini de zikretmiştir.³⁹

1.3.7. Bayâtî Hasan, Câm-ı Cem-âyîn

Sâ’ ilî’ nin, Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından biri olan Bayâtî Mahmûd Oğlu Hasan’ ın *Câm-ı Cem-âyîn*’ ininden de faydalandığı anlaşılmaktadır. Nitekim onun, Osman Gâzi’ nin kendi adına sikke bastırıldığı hakkındaki:

“*Altın kaşlı yüzük ve Sidre ağacından minber kaldı. Kendi adına sikke basıldı hutbe okundu*” şeklindeki kaydı, *Câm-ı Cem-âyîn*’ deki “*Sultan Osman, saltanat tahtına geçti. Bunun adına hutbe okunup para kesildi*” ibaresiyle aynı paraleldedir.⁴⁰

1.3.8. Âşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i ‘Osmân

Sâ’ ilî’ nin, göbekten çıkan ağaç motifli saltanat rüyasının naklinde Âşıkpaşazâde’ ye dayandığı anlaşılmaktadır. Âşıkpaşazâde, rüyayı şu şekilde nakletmektedir:

“*Osman Gazi, niyâz etdi ve bir lahza ağladı. Uyku gâlib oldu. Yatdı, uyudu. Gördi kim kendülerin aralarında bir aziz şeyh var idi. Hayli kerameti zahir olmuş idi. Dünyesi ve nimeti, davarı çoğ idi. Ve Osman Gazi dahı gâh gâh gelür idi. Bu azize konuk olur idi. Osman Gazi kim uyudu, düşünde gördi kim bu azizün koynundan bir ay doğar, gelür Osman Gazi’ nün koynuna girer. Bu ay kim Osman*

³⁸ *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*, vr. 452b.

³⁹ *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*, vr. 415b; Yımaç, Mükrimin Halil, “Ertuğrul Gâzi”, *İA*, Cilt, IV, İstanbul, 1945, s. 333.

⁴⁰ Bayâtî Hasan, *Câm-ı Cem-âyîn*, nşr. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949, s. 395.

*Gazi'nün koynına girdüğü demde göbeğinden bir ağaç biter. Dahı gölgesi âlemi dutar. Gölgesinin altında dağlar var. Ve her dağın dibinden sular çıkar. Ve bu çıkan sulardan kimi içer ve kimi bağçalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdır. Andan uyhudan uyandı. Sürdi, geldi. Şeyhe habar verdi. Şeyh eyüdir: 'Oğul, Osman! Sana muştuluk olsun kim Hakk Ta'âla sana ve neslüne padişahlık verdi. Mubârek olsun. Ve 'benüm kızum Malhun senün helalün oldu.' der. Hemandem nikâh edüp kızını Osman Gazi'ye verdi.'*⁴¹

Yukarıda italik dizilen kelime ve ibarelerden de anlaşılacağı üzere Sâ'îlî'nin bu olayın naklinde Âşıkpaşazâde'yi kendine kaynak aldığı aşikârdır. Ancak o, kaynaktaki cümleleri aynen almayıp esas fikrin dokusuna sadık kalmak şartıyla, onu başka kelimelerle ifade etmeyi ya da başka kaynaklardan bazı eklemeler ve çıkarmalar yapmayı tercih etmiştir. Şöyle ki:

Sâ'îlî, Âşıkpâşazâde'nin yukarıdaki ifadelerine ek olarak, Osman Gazi'nin, rüyasında gördüğü ağacın yaprak ve meyvesinin çok olduğundan, tıpkı yıldızlı feleği anımsattığından, Tûbâ'ya benzeyen ağacın altında cennetteki gibi gül bahçelerinin olduğundan, her tarafta berrak suları olan bir ırmak aktığından ve bu ağacın dalları arasından şefkatli bir elin kılıç çektiğinden ve bu kılıcın Konstantiniyye'yi işaret ettiğinden bahsetmiştir.⁴² Ancak Âşıkpâşazâde, eserinde bu ifadelere hiçbir şekilde yer vermemiştir.

Bunların yanısıra Sâ'îlî'nin, Mekece, Ak Hisar, Geyve, Lefke ve Leblebüc Hisarı'nın ne şekilde alındığını ve alınan bu kalelerin isimlerini naklederken Âşıkpaşazâde'nin yirminci bâbda yer verdiği "Bu Bâb Anı Beyan Eder ki Mekece ve Ak Hisar ve Geyve ve Leblebüci Hisarı ve Çadırlu Ne Suret ile Alınduğın Bildürür,"⁴³ başlığından istifade ettiği anlaşılmaktadır.

1.4. Târîh-i Âl-i 'Osmânî'nin Nüsha Özellikleri

Geniş çaplı araştırmalarımız neticesinde *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'nin şimdiye kadar bulabildiğimiz tek nüshası, bugün Milli Kütüphane'de olup bu nüshanın özellikleri şu şekildedir:

Milli Kütüphane'de 06 Mk. Yz. A 6799'da kayıtlı. Şemseli, salbekli, sırtı koyu bordo renginde, meşin bir cilt içerisinde 384b-515a varakları arasındadır. 120x70 mm yazı alanına sahip, her sayfada ta'likle 17 satır bulunmaktadır. Kâğıdı açık

⁴¹ Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i 'Osmânî*, nşr. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1947, s. 95.

⁴² *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*, vr.429a.

⁴³ Âşıkpâşazâde, a.g.e., s. 107.

saman renginde 131 yaprak olup nüshada söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yapraklarında yer yer rutubet ve mürekkep lekesi bulunmasına rağmen gayet temiz bir nüshadır.

Bu nüshanın imlâ hususiyetleri

1) پ، چ، ژ، گ harflerinden sadece گ harfî serkeşsiz olarak ک şeklinde yazılmış, diğerleri bugünkü imlâyâ uygun olarak üç nokta ile yazılmıştır.

2) Sonunda mastar ya'sı ya da nispet ya'sı bulunan kelimeler tamlamada muzaf konumundayken kelime sonundaki ی harfinin üzerine hemze konulmuştur: *پی قدرت ، فزونئ اسلام* gibi;

3) Sonu ◦ ile biten kelimelerde yâ-yı vahdet ve yâ-yı muhatab yerine ◦ harfinin üzerine hemze konulmuştur:

4) ◦ ile biten kelimelerin sonuna yâ-yı vahdet geldiği vakit ◦ harfinin üzerine hemze konulmuştur:

5) Farsça ◦ ile biten ve ها ile çoğul yapılan kelimelerin çoğullarında bu ◦ lar kaldırılmaktadır. Örneğin: *خانه ها* yerine *خانها* gibi.

6) Şart cümlecğinde ve onun cevabını teşkil eden cümlelerdeki fillerin sonuna ی harfî eklenmiştir.

جهان آفرین نافریدی جهان وجودش نبودی اگر در میان

7) Elif-i memdûda ile biten Arapça kelimelerin sonundaki hemze, hem kelime tek başına kullanıldığında hem de bir tamlama içerisinde muzaf konumunda olduğunda *واء اءاع* gibi kullanılmıştır.

8) bağlacından sonra ا ya da آ ile başlayan bir isim ya da fiil geldiği zaman *که* bağlacı gelen isme ya da fiile bitişik yazılmıştır: *که ایام* yerine *که آورد* yerine *که آورد*

SUMMARY

SAELI-YE SHIRAZI WHO WAS ONE OF THE IRANIAN POETS OF XVI CENTURY AND HIS WORK NAMED TARIKH-E AL-E OSMANI

Serpil YILDIRIM*

In this study, a poem work named *Tarikh-e Al-e Osmani*, of which only one copy exists, by the poet Saeli-ye Shirazi, who was one of the poets of XVI century, is analyzed. This work, along with being an epic poem about Osman Ghazi-era wars and heroism, is also important in philosophical, moral and educational aspects that stand out in some parts of the work.

This work of Saeli is similar to Ferdowsi's *Shahnameh* in terms of verse form and meter and the material used in the two works is almost the same. Legendary heroes, mythological elements, and some of the compositions that make up the framework of *Shahnameh* are also seen in Saeili's work with similar narratives. However, these two works are different from each other; one is a national epic that tells the history of Iran from prehistoric times to the Arabian invasion, and the other is a verse history of the life of only one ruler and the wars he has made. When we compare Saeli's *Tarikh-e Al-e Osmani* with other works of this kind, we can easily say that the work is an important masnavi in terms of both the language and the content, not shadowed by another work but has its own style.

Saeli is a poet who came to Anatolia during the reign of Bayezid II and observed the periods of Selim the Resolute and Suleiman the Magnificent upon his death. There is not much information about his life before coming to Anatolia, except for his detailed statements in the preamble of his *Diwan* (collected poems) and in the *Tarikh-e Al-e Osmani*. The limited number of works that give information about his life are also written in Anatolia. Only *Logat-name*, *Ferhang-i Sokhanvaran* and *Az-Zaree'a* mentioned Saeli' among the *tezkires* (collection of biographies) written in Iran in and after the XVIth century. This leads us to think that the poet was not very famous when he was in Iran. With this study, we hope that we will contribute a little bit to what is known about Ottoman history and genealogy of Ottoman period and will shed light to the field studies.

* Res. Asst, Ankara Yildirim Beyazit University, Human and Social Sciences, Department of Persian Language and Literature, Ankara, Turkey (yldrmserpil44@gmail.com).

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan, “Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, I/ 2, (2003), s. 101-172.

Âgâ Buzurg-i Tahrânî, *Ez-zzerî ‘a ilâ teşânîfi’ş-Şi ‘a*, IX. Cilt, Tahran 1332 hk./1914

Akbayrak, Hasan, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tarih Yazımı**, 2. baskı, Kitabevi Yay. İstanbul 2012

Altınay, Ahmed Refik, “Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân”, **TTEM**, 14/91, (1926), s. 69-78.

Anbarcıoğlu, Meliha, “Şâhnâme-i Firdevsî ve Edebiyyât-ı Türk”, **D.T.C.F. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi**, II/ 4, (1981), s. 1.

Âşık Çelebi, **Meşâiru’ş-şuarâ**, haz. Filiz Kılıç, İnceleme-Metin, I-III. Cilt, İAEY, İstanbul 2010.

Âşıkpaşazâde, **Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân**, nşr. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1947

Babacan, İsrail, “Sayılı ve Türkçe Şiirleri”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 23, Ankara, Güz 2015, s. 61-83.

Başar, Fahameddin, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, Ed. Hasan Celâl Güzel-Prof. Dr. Kemal Çiçek-Prof. Dr. Salim Koca, XI. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 409-416.

Bayâtî Hasan, **Câm-ı Cem-âyîn**, nşr. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1949

Dihhudâ, ‘Ali Ekber, **Luğatnâme**, VIII. Cilt, İntişârât-ı Danişgâh-ı Tahran, Tahran 1328 hk./1910.

El- Konevî, “Mehmed b. Hâcî Halil el-Konevî’nin Târîh-i Âl-i ‘Osmân’ı”, çev. Robert Anhegger, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, II/3-4, (1950), s. 53-54

Erzi, Adnan Sadık, “Beşir Çelebi: Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân”, **TTK Belleten**, XIII/49, (1949), s. 181-185.

Giese, Friedric, **Anonim Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân**, haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.

Hayyâmpûr, Abdurresûl, **Ferheng-i Sohenverân**, I. Cilt, İntişârât-ı Telâyî, Tahran 1372 hk./1993

İbn Kemâl, **Tevârîh-i Âl-i 'Osmân**, haz. Şerafettin Turan, I. Defter, TTK, Ankara 1991

Kâzvînî, Hekîmşâh Muhammed, **Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis**, nşr. 'Ali Aşgar Hikmet, Bank-ı Milli-i İrân, Tahran 1323 hş./1945.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretu'ş-şuarâ**, haz. İbrahim Kutluk, 3. baskı, I-II. Cilt, TTK, Ankara 2014.

Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihânnümâ Neşrî Tarihi**, haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, I-II. Cilt, TTK, Ankara 2014

Muîn, Muhammed, **Ferheng-i Fârsî**, I-VI. Cilt, İntişârât-ı Emir Kebir, Tahran 1375 hk./1955.

Nevâî, Ali Şîr, **Mecâlisu'n-nefâis**, haz. Kemal Eraslan, 2. baskı, TDK, Ankara 2015.

Özcan, Abdulkadir, "Tevârîh-i Âl-i 'Osmân", **TDV**, XXXX., İstanbul 2011, s. 579-581.

-----, "Fâtih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 14, Erciyes 2003/I, s. 55-62.

Öztürk, Necdet, **Hadîdî Tevârîh-i Âl-i 'Osmân**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991, Giriş, XXVII-XXXII.

Sâ'îlî-i Şîrâzî, **Külliyât-ı Sâ'îlî-i Şîrâzî**, Yz., Millî Ktp., No 06 Mk. Yz. A 6799, (t.y.).

Şemseddin Sâmî, **Ķâmûsu'l-a'lâm**, IV. Cilt, Mihrân Matbaası, İstanbul 1311 hk./1893.

Tebrîzî, Muhammed H. H., **Burhân-ı Katı**, nşr. Burhan-ı Katı-M. Muin, IV. Cilt, İntişârât- Emir Kebir, Tahran 1357 hk./1938.

Tuman, Mehmet Nâil, **Tuhfe-i Nâilî**, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, I-II. Cilt, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2001.

Yazıcızâde Ali, **Tevârîh-i Âl-i Selçuk** [Oğuznâme-Selçuklu Târihi]: Giriş-Metin-Dizin, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.

Yınanç, Mükrimin Halil, "Ertuğrul Gâzî", **İA**, Cilt, IV, İstanbul 1945, 328-337.